

Makale türü: Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 26.02.2025

Submitted date

Kabul tarihi 23.07.2026

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 22.10.2026

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Öztürk, Y. & Elabdullah, A. (2026). Kardeşim İçin Der'a: Medyada Kimlik Oluşumunun Toplumsal ve Bireysel Yansımaları. *Journal of History School*, 84, 4780-4796.

KARDEŞİM İÇİN DER'A: MEDYADA KİMLİK OLUŞUMUNUN TOPLUMSAL VE BİREYSEL YANSIMALARI¹

Yaşar ÖZTÜRK²**Ahmad ELABDULLAH³**

Öz

Bu çalışma, otoriter bir siyasal bağlamda kimliğin baskı, korku ve gözetim yoluyla nasıl biçimlendirildiğini ve bu baskıya karşı direnişin nasıl kurulduğunu sinemasal temsil üzerinden incelemektedir. Araştırmanın örneklemini, 2011 yılında Suriye'nin Der'a kentinde başlayan halk ayaklanmasını konu alan ve amaçlı örnekleme yoluyla seçilen *Kardeşim İçin Der'a* (2018) filmi oluşturmaktadır. Nitel desende yürütülen çalışmada eleştirel söylem analizi kullanılmış; Fairclough'un üç boyutlu modeli ile van Dijk'ın ideolojik kare yaklaşımı temel alınmıştır. Belirlenen ölçütlere göre seçilen on altı diyalog sahnesi, zaman kodlarıyla birlikte çözümleme birimi olarak ele alınmış ve kuramsal çerçeveden türetilen altı kod (ideolojik sadakat; korku ve şiddet; gözetim; toplumsal ve dinî kimlik üzerinde tahakküm; bölünme ve provokasyon; direniş, medya ve tanıklık) doğrultusunda çözümlenmiştir. Bulgular, filmde rejim söyleminin bireysel ve toplumsal kimlikleri lidere ve partiye sadakat ekseninde yeniden tanımladığını; korku ve sürekli gözetim duygusunun bu tanımlamanın temel aracı olarak sunulduğunu göstermektedir. Rejimin aşiret, din ve aile gibi geleneksel aidiyet kaynaklarını kendi otoritesine tabi

¹ Makale yazımı yazar etki oranı: 1. yazar: %50, 2. yazar: %50. Bu çalışma, kamuya açık bir sinema filminin çözümlenmesine dayandığı ve insan katılımcılardan veri toplanmadığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, yasarozturk@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8606-2728

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Tezli Yüksek Lisans Programı, ahmadalabdullah01@gmail.com, ORCID: 0009-0005-0186-1202

kılmaya çalıştığı ve bu durumun toplumsal güveni aşındırdığı görülmektedir. Buna karşılık direniş, kolektif bir “biz” kimliğinin yeniden kurulması ve dijital medyanın tanıklık işlevi üzerinden temsil edilmektedir. Filmin bu süreçleri büyük ölçüde iyi ve kötü arasındaki keskin bir karşıtlıkla anlattığı da belirlenmiştir. Bulgular tek bir filmin söylemsel çözümlemesine dayandığından genellenebilir değildir; ancak sinemanın otoriter rejimler altındaki kimlik deneyimlerini kolektif belleğe aktarmadaki rolüne ilişkin tartışmalara katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Otoriter Söylem, Eleştirel Söylem Analizi, Gözetim, Sinema, Der'a.

Kardeşim İçin Der'a: Social and Individual Reflections of Identity Formation in Media

Abstract

This study examines, through cinematic representation, how identity is shaped by oppression, fear and surveillance in an authoritarian political context and how resistance to this oppression is constructed. The sample consists of the film *Kardeşim İçin Der'a* (2018), which deals with the popular uprising that began in the Syrian city of Der'a in 2011 and was selected through purposive sampling. The study adopts a qualitative design and employs critical discourse analysis based on Fairclough's three-dimensional model and van Dijk's ideological square. Sixteen dialogue scenes selected according to explicit criteria were treated, together with their time codes, as units of analysis and examined through six codes derived from the theoretical framework (ideological loyalty; fear and violence; surveillance; domination over social and religious identity; division and provocation; resistance, media and testimony). The findings show that the regime discourse in the film redefines individual and collective identities along the axis of loyalty to the leader and the party, and that fear and a sense of constant surveillance are presented as the main instruments of this redefinition. The regime attempts to subordinate traditional sources of belonging such as tribe, religion and family to its own authority, which erodes social trust. Resistance, in contrast, is represented through the reconstruction of a collective “we” and the testimonial function of digital media. The film also narrates these processes largely through a sharp opposition between good and evil. As the findings are based on the discursive analysis of a single film, they cannot be generalised; however, they contribute to discussions on the role of cinema in transmitting experiences of identity under authoritarian regimes to collective memory.

Keywords: Identity, Authoritarian Discourse, Critical Discourse Analysis, Surveillance, Cinema, Der'a.

GİRİŞ

Kimlik, bireyin toplumsal dünyada nasıl yer edindiğini ve kendi benliğini nasıl tanımladığını belirleyen temel bir olgudur. Bireysel kimlik, içsel dinamikler ile dışsal etkenlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşan çok katmanlı bir nitelik taşımaktadır. Bu etkileşim, bireyin ait olduğu gruplar, kültürel kodlar ve içinde yaşadığı siyasal düzenle birlikte biçimlenir (Er, 2024; Karabacak, 2022). Kimlik bu yönüyle yalnızca bireyin kendine dair bir tanımı değil, toplumsal normlar ve güç ilişkileri içinde sürekli yeniden üretilen bir konumlanmadır.

Kimlik aynı zamanda güç ilişkileriyle de bağlantılıdır; toplumsal normlar, kültürel öğeler ve siyasal sistemler, kimlik oluşumunu yalnızca şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda bu süreçte kimlerin daha fazla görünür olduğunu ve kimlerin dışlanıp marjinalleştiğini belirler. Bu bağlantı, otoriter rejimlerde daha belirgin hâle gelir. Tek parti ideolojisinin devlet aygıtıyla bütünleştiği bu tür düzenlerde siyasal iktidar, hangi kimliklerin meşru sayılacağını belirlemeye ve aile, din, aşiret ya da meslek gibi aidiyet kaynaklarını kendi otoritesine bağlamaya çalışır (Arendt, 1951; Çorlu ve Çırak, 2024). Bu süreçte söylem, korku ve gözetim, kimliğin dışarıdan yeniden tanımlanmasının başlıca araçları arasında yer alır.

Medya ve özellikle sinema, bu tür süreçlerin toplumsal bellekte nasıl yer edineceğini etkileyen temsil alanlarıdır. Temsil, gerçekliği olduğu gibi yansıtmaz; anlamı belirli seçimler ve çerçeveler aracılığıyla kurar (Hall, 1997). Bu nedenle yakın dönem siyasal olayları konu alan filmler, hem söz konusu olayların hem de bu olaylar karşısındaki kimlik konumlarının nasıl anlatıldığını incelemek için elverişli metinlerdir (Öztürk, 2024).

Murat Onbul'un yönettiği *Kardeşim İçin Der'a* (2018) filmi, 2011 yılında Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinin ardından Suriye'nin güneyindeki Der'a kentinde rejim karşıtı duvar yazıları yazan çocukların gözaltına alınmasıyla başlayan olaylardan esinlenmektedir. Film, Baas rejiminin baskı pratiklerini ve bu baskılara karşı gelişen direnişi, yıllar önce rejime muhalefeti nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalan Ali Türkani ile kardeşi Ömer arasındaki ilişki üzerinden anlatmaktadır.

Kimlik Kavramı ve Kimlik Oluşumu

Kimlik, bireyin kendini tanımlama pratikleri ve sosyal etkileşimleri üzerinden toplum içindeki yerini anlamlandırdığı, sürekli yeniden üretilen bir süreçtir. Kimlik oluşumu, birçok etkenin bir araya gelmesiyle gerçekleşir ve bireyin çevresi, aile, eğitim, medya, tarihî deneyimler ve siyasal faktörler gibi çeşitli etmenlerden etkilenir (Er, 2024). Kimlik süreçsel bir yapıya sahiptir. Örneğin, bir

kişi yeni bir kültürle tanıştığında, bu deneyim onun kimlik algısını değiştirebilir ve yeni bir perspektif kazandırabilir. Benzer şekilde, bireyin içinde bulunduğu toplumda yaşanan sosyal veya politik değişiklikler de kimlik oluşumunu etkileyebilir (Karabacak, 2022).

Kimliğin ilk evreleri aile ve eğitim kurumları içinde biçimlenir; aile içi ilişkiler ve kardeşler, çocuğun toplumsal rolleri öğrenmesinde belirleyici kaynaklar arasındadır (Özçelik ve Koyuncu Şahin, 2023). Ancak bu çalışmanın odağı, kimliğin söz konusu birincil kurumların ötesinde siyasal iktidar tarafından nasıl yeniden tanımlandığıdır. Nitekim incelenen filmde kardeşlik bağı ve okul da rejimin müdahalesinin hedefi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimliğe yönelik bu tür dışsal baskılar, bireyin değerleri ile içinde bulunduğu koşullar arasında gerilim yaratarak kimlik bunalımı ve karmaşasına yol açabilir (Özdemir, 2024).

Toplumsal Kimlik ve Aidiyet Kaynakları

Sosyal kimlik kuramına göre bireyler, benlik algılarının önemli bir bölümünü ait oldukları gruplardan türetir; grup üyeliği, “biz” ve “onlar” ayrımını ve gruplar arası karşılaştırmayı beraberinde getirir (Tajfel ve Turner, 1979). Toplumsal kimlikler, bireylerin kendilerini ait oldukları topluma ait hissetmelerini sağlayan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kimlikler arasında ulusal kimlik, dinî kimlik ve etnik kimlik öne çıkmaktadır (Öztürk, 2024).

Ulusal kimlik, ortak tarih, dil ve semboller etrafında kurulan aidiyeti ifade eder ve devletin resmî söylemiyle sıklıkla iç içe geçer (Çimen, 2020). Dinî kimlik, bireyin inanç ve ibadet pratiklerine bağlılığı ile dinî topluluğa aidiyetiyle şekillenir ve gündelik yaşamı, etik değerleri ve sosyal ilişkileri yönlendirir (Önen ve Kızılgöç, 2024). Etnik kimlik ise köken, dil, kültür ve ortak geçmişe dayalı aidiyet duygusunu kapsar; bu aidiyetin dışlanması ya da ötekileştirilmesi gruplar arası gerilimleri besleyebilir (Hiçdurmaz, 2023). Filmin geçtiği Der'a'da aşiret, din ve aile, bireyin kimliğini tanımlayan güçlü yerel aidiyet kaynakları olarak temsil edilmektedir. Bu aidiyetlerin rejimin ideolojik kimlik tanımıyla çatışması, çözümlemenin temel eksenlerinden birini oluşturmaktadır.

Medya, Temsil ve Kimlik

Medya, kimlik oluşumunda son derece etkili bir faktör olabilir çünkü medya aracılığıyla toplumun önemli kimlikleri, değerleri ve normları vurgulanır ve bireylerin kimlik algılarını büyük ölçüde etkileyebilir. Medya tarafından yaratılan idealize edilmiş kimlikler, bireyleri belirli bir kalıba uyma baskısı altına sokabilir (Demir, 2021). Sinema filmleri de kimliklerin nasıl inşa edildiğini ve dönüştüğünü görünür kılan anlatılar sunar (Elveren, 2024; Öztürk, 2024). Otoriter rejimlerde medya çoğu zaman iktidarın ideolojik mesajlarını yayan bir

propaganda aracı olarak işlev görürken, dijital ağlar 2011 sonrasındaki halk hareketleri için alternatif bir görünürlük ve örgütlenme alanı açmıştır (Castells, 2012). Bu çalışma, medyayı bu iki yönüyle, yani hem iktidarın hem de direnişin aracı olarak ele almaktadır.

Otoriter Söylem: İdeolojik Sadakat, Korku, Gözetim ve Propaganda

Siyasal kararlar, ideolojiler ve devlet politikaları, bireylerin ulusal, etnik ve dini kimliklerini etkiler. Bir devletin resmî ideolojisi, vatandaşların değerlerini ve inançlarını etkileyerek kimlik oluşumuna katkıda bulunur (Çorlu ve Çırak, 2024). Resmî ideoloji, gündelik yaşamın mekânsal düzenine kadar uzanarak kimliği biçimlendirmeye çalışabilir (Terzi, 2021). Van Dijk'a (2006) göre ideolojik söylem, iç grubu olumlu, dış grubu olumsuz sunan ve bu ayrımı vurgulama ya da örtme stratejileriyle pekiştiren kutuplaştırıcı bir yapıya sahiptir. Bu yapı, otoriter söylemde sadakat ile ihanet arasındaki keskin ayrım biçiminde ortaya çıkar.

Korku, otoriter iktidarın sürekliliği açısından merkezî bir yere sahiptir. Sevilmenin mi yoksa korkulmanın mı daha güvenli olduğu sorusunu tartışan Machiavelli (1532/1998), hükümdar için korkulmanın daha güvenilir olduğunu ileri sürer. Arendt (1951) ise totaliter rejimlerde terörün yalnızca muhalifleri değil toplumun tamamını hedef aldığını ve bireyler arasındaki güven bağlarını çözerek yalnızlaştırıcı bir etki yarattığını vurgular. Foucault (1977), Bentham'ın panoptikon modelinden hareketle, sürekli görülebilir olma ihtimalinin bireyleri kendi davranışlarını denetlemeye yönelttiğini ve iktidarın bu yolla içselleştirildiğini ileri sürer. Propaganda ise algıları biçimlendirmeye ve davranışları propagandacının amacına uygun biçimde yönlendirmeye dönük kasıtlı ve sistematik bir girişim olarak tanımlanmaktadır (Jowett ve O'Donnell, 2015).

Baskıya karşı direniş ise kimliğin yeniden sahiplenilmesi olarak okunabilir. Dışarıdan dayatılan olumsuz kimlik tanımına karşı grubun olumlu bir kimliği yeniden talep etmesi, sosyal kimlik kuramının gruplar arası ilişkilere dair açıklamalarıyla da ilişkilidir (Tajfel ve Turner, 1979). İdeolojik sadakat, korku, gözetim, propaganda ve direniş kavramları, çalışmanın çözümleme kodlarının kuramsal dayanağını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, *Kardeşim İçin Der'a* filminde otoriter rejim söyleminin bireysel ve toplumsal kimlikleri nasıl biçimlendirdiğini ve bu söyleme karşı direnişin hangi söylemsel stratejilerle kurulduğunu eleştirel söylem analizi yoluyla ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır: (1) Filmde rejim temsilcilerinin söylemi kimliği hangi kavramlar etrafında

tanımlamaktadır? (2) Korku, gözetim ve propaganda bu tanımlamada nasıl işlev görmektedir? (3) Rejime karşı direniş ve medya filmde nasıl temsil edilmektedir?

Çalışmanın önemi, kimlik kavramını soyut bir tartışma düzeyinde bırakmayıp somut bir sinema metninin sahne ve söylemleriyle ilişkilendirmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece çalışma, otoriter rejimler altında kimliğin baskı ve direniş ekseninde nasıl temsil edildiğine ilişkin sinema ve iletişim alanındaki tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı içinde bir durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada, Suriye’de hüküm süren Baas rejimine karşı Suriye halkının verdiği mücadelenin Ali Türkani karakteri üzerinden *Kardeşim İçin Der’a* filmi aracılığıyla ne şekilde aktarıldığını açıklamak üzere eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Söylem analizi metinle sınırlı kalmayıp; semantik sınırlarının ötesine geçerek metnin arka planında yer alan ideolojiler, semboller ve fikirlere odaklanan yorumlamacı bir analiz yöntemidir (Çelik ve Ekşi, 2013, s. 105). Söylem analizi, dil kullanımı ile hakimiyeti arasındaki bağlantıyı incelemektedir. Çünkü dil, yalnızca nötr bir iletişim aracı değil, aynı zamanda toplumsal etkileşim içerisinde üretilen ve bu süreçte güç, iktidar ve anlam ilişkilerinin yeniden kurulduğu bir araçtır (Taylor, 2013, s. 14).

Çözümlemede Fairclough’un (1995) metin, söylemsel pratik ve toplumsal pratik olmak üzere üç boyutlu modeli temel alınmıştır. Buna göre her sahnede önce diyalogun dilsel özellikleri (sözcük seçimi, hitap biçimi, tehdit ve emir kipleri) betimlenmiş; ardından söylemin film anlatısı içindeki işlevi ve sahne bağlamı değerlendirilmiş; son olarak söylem, otoriter iktidar, kimlik ve direniş ilişkileri bağlamında yorumlanmıştır. Söylemdeki “biz-onlar” kutuplaşması ise van Dijk’in (2006) ideolojik kare yaklaşımıyla ele alınmıştır.

Çalışma Materyali ve Sahne Seçimi

Çalışma materyali, amaçlı örnekleme yoluyla seçilen *Kardeşim İçin Der’a* (Onbul, 2018) filmidir. Film; 2011 Suriye ayaklanmasının başlangıcını konu alması ve Baas rejimi ile halk arasındaki ilişkiyi kimlik, korku ve direniş eksenlerinde işlemesi nedeniyle seçilmiştir. Filmin künyesi aşağıda verilmiştir.

Film Adı: *Kardeşim İçin Der’a*

Yönetmen: Murat Onbul

Senaryo: Fatih Mutlu, Halis Cahit Kurutlu, Vahit Taha Kurutlu

Oyuncular: İlker Kızmaz, Cem Uçan, Umut Kardağ, Mehmet Çevik, Berna Koraltürk, Serhat Onbul, Mehmet Fatih Eminoğlu, İbrahim Ethem Arslan

Yıl: 2018

Süre: 112 dk.

Tür: Aksiyon, Dram

Ülke: Türkiye

Film baştan sona izlenmiş ve diyaloglar zaman kodlarıyla birlikte not edilmiştir. Çözümlemeye alınacak sahneler şu ölçütlere göre belirlenmiştir: (a) sahnede kimlik, aidiyet, rejim ideolojisi, korku, gözetim, propaganda ya da direnişe ilişkin açık bir sözel ifadenin bulunması; (b) ifadenin rejim temsilcisi ya da rejime karşı konumlanan bir karakter tarafından dile getirilmesi; (c) sahnenin anlatı akışında olayların yönünü değiştiren ya da çatışmayı derinleştiren bir işlev taşıması. Birinci ölçüt zorunlu, diğer iki ölçüt yardımcı ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu ölçütleri karşılayan on altı sahne çözümlemeye alınmıştır.

Çözümleme Birimi, Kodlar ve Çözümleme Süreci

Çözümleme birimi, zaman kodu ile belirlenen ve sahne bağlamıyla birlikte ele alınan diyalog ifadesidir. Kodlar kuramsal çerçeveden türetilmiştir: K1 İdeolojik sadakat ve kimliğin rejime tabi kılınması; K2 Korku ve şiddet; K3 Gözetim; K4 Toplumsal ve dinî kimlik üzerinde tahakküm; K5 Bölünme ve provokasyon; K6 Direniş, medya ve tanıklık. Bir ifade birden fazla kodla ilişkilendirilebilmiş; bu durumda baskın kod ilk sırada, ikincil kod ise ikinci sırada gösterilmiştir.

Çözümleme üç aşamada yürütülmüştür. İlk aşamada seçilen sahnelerin diyalogları zaman kodlarıyla birlikte dökümü yapılmış, ikinci aşamada her ifade kodlarla eşleştirilmiş, üçüncü aşamada ise aynı kod altında toplanan ifadeler birlikte yorumlanarak tematik bulgulara ulaşılmıştır. Bulgular bölümünde sahne özetleri asgari düzeyde tutulmuş ve her sahnenin ilişkili olduğu kavram açıkça belirtilmiştir. Filmden yapılan doğrudan alıntılarda zaman kodları saat:dakika:saniye (00:00:00) biçiminde verilmiştir.

Güvenirlilik ve Etik

Çözümlemenin denetlenebilirliğini sağlamak amacıyla tüm yorumlar filmden zaman kodlu doğrudan alıntılara dayandırılmış ve sahne-kod eşleşmeleri Tablo 1’de sunulmuştur. Böylece okuyucunun her yorumu ilgili sahneye dönerek denetleyebilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte nitel çözümlemenin doğası gereği yorumların araştırmacıların kuramsal konumundan etkilenebileceği kabul edilmekte ve bu durum çalışmanın sınırlılıkları arasında değerlendirilmektedir. Bu çalışma, kamuya açık bir sinema filminin çözümlenmesine dayandığı ve insan katılımcılardan veri toplanmadığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

BULGULAR VE YORUM

Çözümlemeye alınan on altı sahne ve bu sahnelerin ilişkilendirildiği kodlar Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, rejim temsilcisi Atif Necip'in söylemlerinin ağırlıklı olarak ideolojik sadakat, korku ve tahakküm kodlarında; Ali, Ömer ve Seyyid Ubeydullah'ın söylemlerinin ise bölünme, direniş ve tanıklık kodlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılım, filmin söylem düzeyinde rejim ile halk arasında keskin bir karşıtlık kurduğuna işaret etmektedir.

Tablo 1

Çözümlemeye alınan sahneler ve ilişkilendirildikleri kodlar

Zaman Kodu	Konuşan	Söylem (kısaltılmış)	Kod
00:03:45	Atif Necip	"Suriye'nin şaire ihtiyacı yok..."	K1
00:05:44	Atif Necip	"Baas her şeyi görür..."	K3, K1
00:06:28	Çocuklar	"Atif Necip varken daha çok çocuk yetim kalır..."	K2
00:08:30	Ali	"...duvarlarının bile kulakları vardır."	K3
00:11:13	Ömer	"Bu zalimlere artık boyun eğmeyeceğiz..."	K6
00:13:20	Atif Necip	"Sevgi küçük bir zaafı bile bitebilir..."	K2
00:14:02	Atif Necip	"...zayıfların üstüne korku salmak zorundasınız."	K2
00:17:44	Cemal	"...Hz. Ömer Camii'ne girmesini yasakladı."	K4
00:35:22	Atif Necip	"Bu ülkede Baas'tan büyük bir aşiret yok."	K4, K1
00:36:30	Atif Necip	"Çocukları unutun, gidin yenilerini yapın..."	K4, K2
00:39:15	Atif Necip	"...ihanet edenin elini böyle kırarım."	K1, K2
00:46:42	Ali	"Ama biz silahlanırsak..."	K5
00:50:02	Seyyid Ubeydullah	"Zulüm böyledir Ali, dostu dosta düşman eder."	K5
01:06:35	Ali	"...kendi provokasyonu için kurban etmiş."	K5
01:06:55	Ali	"...yükleyelim video sitesine, bütün dünya izlesin."	K6
01:45:28	Seyyid Ubeydullah	"6,5 milyon insan evlerini terk edip..."	K6

Not. K1 = İdeolojik sadakat; K2 = Korku ve şiddet; K3 = Gözetim; K4 = Toplumsal ve dini kimlik üzerinde tahakküm; K5 = Bölünme ve provokasyon; K6 = Direniş, medya ve tanıklık.

İdeolojik Sadakat ve Kimliğin Rejime Tabi Kılınması (K1)

Filmin açılışına yakın bir sahnede Atif Necip, "Suriye'nin şaire ihtiyacı yok, önce lidere sonra Baas'a sadık savaşçılara ihtiyacı var" (Onbul, 2018, 00:03:45) der. İfade, toplumsal kimliği tanımlayan ölçütü açıkça sadakate indirger: Şair, yani üretken ve özerk bir kültürel kimlik değersizleştirilirken birey yalnızca lidere ve partiye bağlı bir "savaşçı" olarak tanımlanır. Metin boyutunda "önce lidere sonra

Baas’a” sıralaması, sadakatin hiyerarşisini kuran bir dilsel tercihtir (Fairclough, 1995). Toplumsal pratik düzeyinde ise bu söylem, resmî ideolojinin vatandaşın değer ve inançlarını belirleme iddiasının (Çorlu ve Çırak, 2024) dramatik bir ifadesidir.

Aynı tanımlama şiddet tehdidiyle desteklenir. Atif Necip’in “Liderimiz Doktor Beşşar Esed’e ihanet edenin elini böyle kırarım” (Onbul, 2018, 00:39:15) sözü, sadakatin karşıtını “ihanet” olarak adlandırır ve bedeninin cezalandırılmasını bu adlandırmanın doğal sonucu gibi sunar. Siyasal itirazın ihanet olarak kodlanması, ideolojik karede dış grubun olumsuz sunumuna karşılık gelir (van Dijk, 2006): Rejime yönelik eleştiri, eleştireni topluluğun dışına iten bir kimlik etiketine dönüşmektedir.

Gözetim ve Korku Kültürü (K2, K3)

“Baas her şeyi görür, Baas her şeyi duyar, Baas her şeyi bilir” (Onbul, 2018, 00:05:44) ifadesi, üç kez yinelenen bir yapıyla partiyi her yerde hazır bulunan bir özneye dönüştürür. Bu tekrar, söylemin ikna etmekten çok ezberletmeye dönük propaganda niteliğini gösterir (Jowett ve O’Donnell, 2015). Söylemin asıl işlevi, Foucault’nun (1977) panoptikon çözümlemesinde vurgulandığı gibi, gözetimin fiilen gerçekleşip gerçekleşmediğinden bağımsız olarak bireyin kendini sürekli izleniyor hissetmesini sağlamaktır.

Bu duygunun gündelik ilişkilere yansması, Ali’nin otobüsten indikten sonra yanındaki bir yolcuyu uyardığı sahnede görülür: “Muhaberat değilim ben, sakın ol kardeşim. Sen bu çocuğu babasız mı bırakmak istersin? Sen bilmez misin Suriye’nin duvarlarının bile kulakları vardır” (Onbul, 2018, 00:08:30). Ali’nin önce kendini istihbarat örgütünden ayırma gereği duyması, sıradan bir konuşmada bile karşıdakinin muhbir olabileceği kuşkusunu yansıtır. Gözetim burada içselleştirilmiş bir öz denetime dönüşmüştür; birey, başkasını korumak için bile susmayı öğütlemektedir. Bu durum, terörün bireyler arasındaki güveni çözen yalnızlaştırıcı etkisine ilişkin tespitle örtüşmektedir (Arendt, 1951).

Korkunun bir yönetim ilkesi olarak açıkça dile getirildiği iki sahne, rejim söyleminin kendini nasıl meşrulaştırdığını gösterir. Öğretmeni kırbaçlarken Atif Necip, “Sevgi küçük bir zaafla bile bitebilir, oysa korku tehditten doğar ve bu da otoritenin ve düzenin sürekliliğini sağlar” (Onbul, 2018, 00:13:20) der. Kısa bir süre sonra ise astlarına “Burada olmak istiyorsanız zayıfların üstüne korku salmak zorundasınız” (Onbul, 2018, 00:14:02) talimatını verir. Birinci ifade, sevilme ile korkulma arasındaki tercihte korkuyu daha güvenilir bulan argümanın (Machiavelli, 1532/1998) neredeyse doğrudan bir yankısıdır; ikinci ifade ise bu argümanı kurumsal bir görev tanımına çevirir. Şiddetin bir öğretmene

yöneltildiği de dikkat çekicidir: Eğitim kurumu, kimliğin aktarıldığı bir alan olmaktan çıkarılıp rejimin gücünü sergilediği bir sahneye dönüşmektedir.

Korkunun toplumsal karşılığı, öğretmenleri tutuklanan çocukların eve dönerken yaptığı konuşmada görülür: “Atif Necip varken daha çok çocuk yetim kalır . . . hepsi aynı bunların, sevdiğimiz kim varsa hepsinin sonu öyle olacak” (Onbul, 2018, 00:06:28). Çocukların dilinde rejim, tek tek kişilerden bağımsız olarak “hepsi aynı” biçiminde homojen bir tehdit olarak kodlanmaktadır. Bu, korku politikasının yalnızca hedef alınan bireyleri değil, onları izleyen ve dinleyen kuşağı da biçimlendirdiğini göstermektedir.

Toplumsal ve Dinî Kimlik Üzerinde Tahakküm (K4)

Rejim söyleminin hedeflediği bir diğer alan, Der'a toplumunun geleneksel aidiyet kaynaklarıdır. Cemal'in aktardığı “Atif Necip, Şeyh Ahmet'in Hz. Ömer Camii'ne girmesini yasakladı” (Onbul, 2018, 00:17:44) bilgisi, dinî önderin cemaatiyle bulunduğu mekândan uzaklaştırılmasını anlatır. Yasak, fiziksel bir engellenmenin ötesinde dinî kimliğin kamusal görünürlüğünü rejimin iznine bağlama girişimidir. Dinî kimliğin topluluğa aidiyet ve gündelik yaşamı yönlendirme işlevi (Önen ve Kızılgöçer, 2024) dikkate alındığında, bu müdahale topluluğun manevi merkezine yönelik sembolik bir saldırı olarak okunabilir.

Benzer bir tahakküm aşiret kimliği üzerinden kurulur. Aşiret reislerinin çocukların serbest bırakılmasını talep ettiği süreçte Atif Necip'in “Bu ülkede Baas'tan büyük bir aşiret yok” (Onbul, 2018, 00:35:22) sözü, partiyi geleneksel sadakat ağlarının yerine geçen ve onları aşan bir üst aşiret olarak konumlandırır. Söylem, aşiretin dilini ödünç alarak onun meşruiyetini rejime devretmektedir. Sosyal kimlik kuramı açısından (Tajfel ve Turner, 1979) bu ifade, bireyin aidiyet duyduğu grubu değersizleştirip yerine rejimi tek geçerli “biz” olarak koymaya yöneliktir.

Bir dakika sonra gelen “Çocukları unutun, gidin yenilerini yapın; yapamazsanız kadınlarınızı gönderin, biz yaparız” (Onbul, 2018, 00:36:30) ifadesi ise rejim söyleminin en aşağılayıcı noktasıdır. İfade, cinsel şiddet imasıyla ebeveynlik, aile ve onur üzerinden tanımlanan toplumsal kimlikleri aynı anda hedef alır. Söylem, Der'a halkını hak sahibi özneler olmaktan çıkarıp nesneleştirmekte; bu nesneleştirme, anlatıda öfkenin büyümesine zemin hazırlayan bir kırılma anı olarak konumlanmaktadır.

Bölünme ve Provokasyon (K5)

Filmin orta bölümünde çatışma, rejim ile halk arasındaki karşıtlıktan halkın kendi içindeki stratejik ayrışmalara doğru genişler. Ali'nin Cemal'e söylediği “Ama biz silahlanırsak bu, Der'a'nın çocuklarını ölüme sürmek demek. Atif bunu istiyor”

(Onbul, 2018, 00:46:42) sözü, şiddetin rejim tarafından kurulan bir tuzak olarak algılandığını gösterir. Ali'ye göre silahlı karşılık, rejimin halkı tehdit olarak tanımlayan söylemini doğrulayacak ve şiddeti meşrulaştıracaktır. Böylece Ali'nin karakteri, direnişi silahlı mücadeleyle değil, sivil ve ahlaki bir duruşla ilişkilendiren bir kimlik konumunu temsil eder.

Seyyid Ubeydullah'ın “Zulüm böyledir Ali, dostu dosta düşman eder” (Onbul, 2018, 00:50:02) sözü, bu ayrışmanın nedenini zulmün kendisinde arar. İfade, baskının yalnızca bireyleri değil, onları bir arada tutan güven ve dayanışma bağlarını da aşındırdığını dile getirir ve terörün toplumsal bağları çözdüğüne ilişkin kuramsal yaklaşımla (Arendt, 1951) paralellik gösterir. Bölünmenin bilinçli bir rejim stratejisi olarak sunulduğu sahne ise Ali'nin “Atif bu adamları ölsünler diye meydana sürmüş, yani kendi provokasyonu için kurban etmiş” (Onbul, 2018, 01:06:35) tespitidir. Burada rejim, şiddeti doğrudan uygulamanın yanında, ölümleri kendi anlatısını güçlendirecek biçimde kurgulayan bir aktör olarak temsil edilmektedir.

Direniş, Medya ve Tanıklık (K6)

Korku söyleminin karşısında konumlanan ilk açık direniş ifadesi Ömer'e aittir: “Bu zalimlere artık boyun eğmeyeceğiz, burada ne bedel ödememiz gerekiyorsa öderiz” (Onbul, 2018, 00:11:13). İfadedeki “biz” zamiri, rejimin dayattığı sadakat temelli kimliğe karşı halkı yeniden ortak bir özne olarak kurar. Rejimin “zalim” olarak adlandırılması, ideolojik karenin bu kez halk cephesinden yeniden üretildiğini gösterir (van Dijk, 2006): Olumlu “biz” ile olumsuz “onlar” arasındaki karşıtlık, direnişin söyleminde de korunmaktadır. Filmin iyi ve kötü arasında keskin bir ayrım kurması, çözümlemede dikkate alınması gereken bir temsil tercihidir.

Medyanın direniş aracı olarak açıkça görünür olduğu sahne, Ali'nin protesto görüntülerini yayma kararıdır: “Hamza boşuna tutuklanmadı, bu insanlar boşuna yürümedi. Bunları hemen yükleyelim video sitesine, bütün dünya izlesin” (Onbul, 2018, 01:06:55). Rejimin her şeyi gören ve bilen gözetim aygıtına karşı burada görme yetkisi halka geçmekte, kamera iktidarın değil tanığın elinde bir araç hâline gelmektedir. Bu sahne, 2011 sonrasındaki halk hareketlerinde dijital ağların görünürlük ve örgütlenme alanı açtığı yönündeki tespitlerle (Castells, 2012) örtüşmektedir. Filmde medya böylece hem rejimin propaganda ve gözetim aracı hem de direnişin tanıklık aracı olmak üzere çift yönlü bir işlevle temsil edilmektedir.

Filmin son sahnesinde Seyyid Ubeydullah'ın “6,5 milyon insan evlerini terk edip başka ülkelere sığınmak zorunda kaldı” (Onbul, 2018, 01:45:28) sözü, anlatıyı

kurgusal karakterlerin ötesine taşıyarak izleyiciyi savaşın toplumsal sonuçlarıyla yüz yüze getirir. Bu ifade, filmin kendisini bir tanıklık metni olarak konumlandığını göstermektedir. Zorunlu göç, aidiyetin mekânla kurduğu ilişkiyi kesintiye uğratarak kimliğin yeni bağlamlarda yeniden kurulmasını gerektirir (Doğan ve Tokol, 2023); bu süreç ev sahibi toplumlarda da yeni kimlik ve sınır tartışmalarına yol açmıştır (Baş, 2023). Bu yönüyle son sahne, Der'a'da başlayan kimlik mücadelesinin bölgesel ve küresel ölçekte süren bir yerinden edilme deneyimine dönüştüğünü vurgulamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada *Kardeşim İçin Der'a* filminde otoriter rejim söyleminin kimliği nasıl biçimlendirdiği ve bu söyleme karşı direnişin nasıl kurulduğu, on altı sahne üzerinden eleştirel söylem analiziyle incelenmiştir. Çözümleme üç temel bulguya işaret etmektedir.

İlk olarak, filmde rejim söylemi kimliği sadakat ekseninde yeniden tanımlamaktadır. Atif Necip'in söylemlerinde birey; şair, öğretmen, din önderi ya da aşiret mensubu olarak değil, lidere ve partiye bağlılığı ölçüsünde değer kazanan bir unsur olarak sunulmakta, sadakatin karşısı ise “ihamet” olarak adlandırılmaktadır. Rejim, aşiret ve din gibi geleneksel aidiyet kaynaklarını kendi otoritesine tabi kılmaya çalışmaktadır.

İkinci olarak, korku ve gözetim bu yeniden tanımlamanın temel araçları olarak temsil edilmektedir. Korku, rejim temsilcisinin ağzından açık bir yönetim ilkesi olarak dile getirilmekte; gözetim ise karakterlerin gündelik konuşmalarına sızan bir öz denetim biçiminde görünür olmaktadır. Bu durumun toplumsal güveni aşındırdığı ve topluluğu kendi içinde böldüğü, karakterlerin söylemlerinde doğrudan ifade edilmektedir.

Üçüncü olarak, filmde direniş kolektif bir “biz” kimliğinin yeniden kurulması ve medyanın tanıklık işlevi üzerinden temsil edilmektedir. Medya, rejimin elinde gözetim ve propaganda aracıken direnişin elinde görünürlük ve tanıklık aracına dönüşmektedir. Bu bulgu, çalışmanın başlığında yer alan medya-kimlik ilişkisinin film özelinde çift yönlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte film, rejim ile halk arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde iyi ve kötü arasındaki keskin bir karşıtlıkla kurmaktadır. Bu nedenle bulgular, Suriye'deki siyasal sürecin kendisine değil, bu sürecin söz konusu filmde nasıl temsil edildiğine ilişkindir.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çözümleme tek bir film ve bu filminden belirli ölçütlerle seçilen on altı sahneyle sınırlı olduğundan bulgular genellenebilirlik iddiası taşımamaktadır. Çözümleme ağırlıklı olarak diyaloglara dayanmakta; kamera kullanımı, ışık ve müzik gibi görsel-işitsel anlatım öğeleri sınırlı düzeyde ele alınmaktadır. Sonraki çalışmalarda Suriye iç savaşını konu alan farklı ülke sinemalarına ait filmlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, görsel göstergebilimsel çözümlemenin söylem analiziyle birlikte kullanılması ve alımlama çalışmalarıyla bu tür filmlerin izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldığının araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Arendt, H. (1951). *The origins of totalitarianism*. Harcourt, Brace.
- Baş, G. (2023). *Tutum-davranış ilişkisi ve ideolojik asimetri: Güneydoğu bölgesindeki Türk, Arap ve Kürtlerin Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları ve sosyal mesafe algıları* (Tez No. 810076) [Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*. Polity Press.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2013). *Söylem analizi*. Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.
- Çimen, Ü. (2020). Danıştay'ın Andımız kararının ana haber bültenlerinde sunumunun ulusal kimlik bağlamında değerlendirilmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), 25–52. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.595622>
- Çorlu, İ., & Çırak, B. (2024). Toplumsal yapı ve politik kimliğin Mona Hatoum'un çalışmalarına etkisi. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 8(1), 1–11. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12741042>
- Demir, Ş. (2021). *Gelenek ve modernleşme bağlamında sosyoekonomik kimlikler: Mardin örneği*. Hiperlink Yayınevi.
- Doğan, G., & Tokol, H. T. (2023). Yeni-göçmenlik ve mekân: Aidiyetin mekânsal dönüşümünün analizi. *Bodrum Journal of Art and Design*, 2(2), 227–243. <https://doi.org/10.58850/bodrum.1284828>
- Elveren, E. (2024). Esnek kimlik inşalarının sanal ve sosyal ortamlardaki konumu: Ready Player One örneği. *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi*, (2), 1–11.

- Er, N. (2024). Fransa’da Müslüman ve farklı dinlere mensup bireylerin karma evlilik yolunda tanışma ve karar alma süreçleri. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 68–83. <https://doi.org/10.32579/mecmua.1430008>
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.
- Hiçdurmaz, Z. (2023). Göçmenlerin ötekileştirilmesinde kolektif bir duygu olarak zenofobi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 373–384. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1198894>
- Jowett, G. S., & O'Donnell, V. (2015). *Propaganda and persuasion* (6th ed.). Sage.
- Karabacak, A. (2022). *Kimlik ve ötekilik bağlamında Nevşehir masalları* (Tez No. 742743) [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Machiavelli, N. (1998). *The prince* (H. C. Mansfield, Trans.; 2nd ed.). University of Chicago Press. (Original work published 1532)
- Onbul, M. (Yönetmen). (2018). *Kardeşim için Der'a* [Film]. Portvizyon.
- Önen, R. Ş., & Kızılgeçit, M. (2024). Depremi lise öğrencilerinin dinsel inanç-tutum-davranış örüntüleri üzerindeki etkileri: 2023 Diyarbakır depremi üzerine nitel bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (9), 63–98. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1466670>
- Özçelik, T., & Koyuncu Şahin, M. (2023). Erken çocukluk dönemi toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde aile tipi, kardeş ve arkadaşların rolü. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 57–67.
- Özdemir, E. (2024). *Almanya’da yaşayan Türk gençlerinde dindarlık ve kimlik karmaşası* (Tez No. 887461) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, A. (2024). Sinema ve toplumsal bellek ilişkisi: “Dedemin İnsanları” filmi üzerine bir analiz. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 12(3), 1718–1750. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.1405909>

- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
- Taylor, S. (2013). *What is discourse analysis?* Bloomsbury Academic.
- Terzi, H. M. (2021). Kimlik ve kültür oluşumunda mekânsal faktörler: Sovyet toplumu ile komün evleri ilişkisi örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(28), 226–247. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.995120>
- Van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11(2), 115–140. <https://doi.org/10.1080/13569310600687908>

EXTENDED ABSTRACT

Purpose: This study examines how authoritarian regime discourse shapes individual and collective identities and how resistance to this discourse is constructed in the film *Kardeşim İçin Der'a* (For My Brother, Der'a, 2018), directed by Murat Onbul. The film is inspired by the events of March 2011 in the southern Syrian city of Der'a, where children who wrote anti-regime graffiti were detained, and it presents this incident as the starting point of the Syrian uprising. In this study, identity is approached not as a fixed attribute but as a relational position that is continuously reproduced within social norms and power relations. In authoritarian settings, political power seeks to determine which identities are legitimate and attempts to subordinate traditional sources of belonging, such as family, religion and tribe, to its own authority. Discourse, fear and surveillance are among the main instruments of this process, while the media may serve both as a tool of propaganda and as a space of visibility for resistance. Accordingly, the study addresses three questions: (1) Around which concepts does the discourse of regime representatives define identity in the film? (2) How do fear, surveillance and propaganda function in this definition? (3) How are resistance and the media represented in the film?

Method: The study adopts a qualitative case study design and employs critical discourse analysis. Fairclough's three-dimensional model, which distinguishes between text, discursive practice and social practice, was used as the main analytical framework, and van Dijk's ideological square was used to examine the polarisation between "us" and "them". The film was selected through purposive sampling. It was viewed in full and its dialogues were noted together with their time codes. Scenes were selected according to explicit criteria: the presence of a verbal statement concerning identity, belonging, regime ideology, fear,

surveillance, propaganda or resistance (mandatory criterion); the position of the speaker in relation to the regime; and the function of the scene in the narrative (supporting criteria). Sixteen scenes met these criteria. The unit of analysis was the time-coded dialogue utterance considered together with its scene context. Six codes derived from the theoretical framework guided the analysis: ideological loyalty; fear and violence; surveillance; domination over social and religious identity; division and provocation; and resistance, media and testimony. To ensure transparency, all interpretations are grounded in time-coded direct quotations, and scene-code matches are presented in a table. As the study is based on a publicly available film and involves no human participants, ethics committee approval was not required.

Findings: The statements of the regime representative Atif Necip cluster around ideological loyalty, fear and domination, whereas the statements of Ali, Ömer and Seyyid Ubeydullah cluster around division, resistance and testimony. First, the regime discourse redefines identity along the axis of loyalty. The statement that Syria does not need poets but fighters loyal first to the leader and then to the Baath party reduces the value of the individual to loyalty, while political objection is labelled as betrayal and associated with bodily punishment. Second, fear and surveillance are represented as the main instruments of this redefinition. The repeated claim that the Baath sees, hears and knows everything constructs an omnipresent gaze, and its effect becomes visible in everyday conversations in which characters warn one another that even the walls have ears. Fear is openly articulated as a principle of rule, echoing the Machiavellian argument that being feared is safer than being loved. Third, the regime attempts to subordinate traditional sources of belonging: a religious leader is banned from the mosque, the party is declared to be the greatest tribe in the country, and the families of the detained children are humiliated. Fourth, the characters state that oppression erodes trust and turns friends into enemies, and the regime is depicted as provoking violence in order to divide the community. Finally, resistance is constructed through a collective “we” and through the testimonial function of digital media: the decision to upload protest footage to a video-sharing site transfers the power of seeing from the regime to the witnesses. The final scene, which refers to 6.5 million displaced people, positions the film itself as a testimony to the consequences of the war.

Conclusion and Discussion: The analysis shows that the relationship between media and identity in *Kardeşim İçin Der'a* has a dual structure: the media function as an instrument of surveillance and propaganda in the hands of the regime and as an instrument of visibility and testimony in the hands of the resistance. The film represents the relationship between the regime and the people

largely through a sharp opposition between good and evil, which reproduces the ideological square from the side of the resistance. The findings therefore concern the representation of the Syrian uprising in this particular film rather than the political process itself. The study is limited to a single film and sixteen selected scenes, and focuses mainly on dialogue rather than visual and auditory elements. Future research could compare films on the Syrian war from different national cinemas, combine discourse analysis with visual semiotic analysis, and examine how audiences interpret such films.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin revizyon sürecinde, hakem ve editör değerlendirmeleri doğrultusunda metnin yeniden yapılandırılması, dil düzenlemesi ve kaynakça biçimlendirmesi aşamalarında yapay zekâ destekli bir araçtan (Claude, Anthropic) yararlanılmıştır. Üretilen tüm içerik yazarlar tarafından kontrol edilmiş, düzenlenmiş ve onaylanmıştır; çalışmanın bilimsel içeriğine ve sonuçlarına ilişkin tüm sorumluluk yazarlara aittir.